

Vandrare till intet

Rudolf Värnlund

Vandrare till intet

Rudolf Värnlund

 SAGA
EGMONT

Rudolf Värnlund

Vandrare till intet

SAGA Egmont

Vandrare till intet

Omslagsfoto: Shutterstock

Copyright © 1926, 2019 SAGA Egmont, an imprint of Lindhardt og
Ringhof A/S Copenhagen
All rights reserved
ISBN: 9788726329100

1. E-boksutgåva, 2019
Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än
personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt
med författaren.

Lindhardtogringhof.dk

Saga är ett förlag i Lindhardt og Ringhof, ett förlag inom Egmont-
koncernen

Bland Sovande

I.

En natt vaknar Leo, och därmed får han sitt första minne, vilket, liksom en dunkel erinring av en känslöstämning, sedan följer honom genom hela livet och förblir levande inom honom långt efter det att mycket starkare och viktigare intryck förflyktigats och dött bort ...

Han skjuter undan sängtrasorna, sätter sig upp och stirrar, med stora, högblå och förvånade ögon, ut över rummet.

Luften där inne är tjock av tobaksrök, strimlor, flagor och pelare av rök, vilken stiger upp mot taket, där den förtätas till tunga, grå moln som vältra hit och dit som för en svag vind. Fotogenlampan sprider ett osäkert, mattgult ljus över rummet och människorna, som sitta i en sluten krets kring bordet, Leos far och mor, grannens, den svartskäggige skomakaren Sand och hans hustru, en liten puckelryggig man med kallt huvud och stora nästan levande öron, samt till slut en yngre man med massivt huvud, fyrkantigt och knotigt som ett block. De sitta allsammans tysta, lutade tillbaka mot stolsryggarna eller halvhängande över bordet med armbågarna placerade mellan tallrikar, fat och tömda glas. Det vilar en sällsamt högtidlig stämning över rummet. Det svaga ljuset, röken, värmen och de orörliga figurerna, vilka i dunklet verka otydliga och konturlösa som tigande, drömmande sagogestalter, allsammans inger Leo en känsla av högtidlig skräck, något liknande den beklämda vördnad vilden måste erfara medan medicinmännen, under magiska

danser och besvärjelser, förrättar stammens riter. Han sitter tyst, hans ögon vidgas mer och mer — — —

Halvt som i en dröm hör han det som alla de andra lyssna till: det tunga, dova malmljudet av ringande klockor, ett djupt sjungande avläggset då, då och då genombrutet av en klarare ton, vilken liksom bemödar sig om att tränga upp och löpa före de andra med sin rena, ystra och förhoppningsfulla klang, och som, fast den ibland skoningslöst puffas ner, dränkes och överröstas av de grövre och starkare, alltid kommer tillbaka, allt gällare och aggressivare, tills den slutligen, då de övriga råka i otakt även sinsemellan, skriker som i triumf och frigör sig helt från sällskapet, för att liksom sjunga efter eget sinne. Då hör man tydligt att den är närmare, välkändare och personligare — — —

— Hör ni klockan i S:t Siegfrids kapell? frågar Leos mor.

De andra nicka instämmande. Skomakare Sand reser skägget i vädret, lyssnar en stund och bryter till slut tystnaden, talande med en basröst som fått ett skrovligt biljud i hans ständigt hopsjunkna bröst.

— De komma inte omsams, de kära bråkmakarna, säger han. Hör ni det? Det nya seklet blir förbanna mig inte så fridfullt i alla fall — — —

Den unge mannen med det massiva huvudet gör en överhalning på stolen och skrattar bullrande och tillfredsställt. Han ryter till i berusad glädje så att fönsterrutorna klirra och rökmolnen under taket komma i rörelse.

— Bravo Sand! Vi ska fan ta mig inte bli några sillmjölkar, du och jag — — —

— Håll käften på dig din fulla gaphals, avbryter honom puckerlyggen blitt, du ska orera lite mindre Bernt Holmberg, du kan få strupsjuka annars — — —

Nu börjar Leo, uppskrämd av de högljudda rösterna och äntligen riktigt vaken, att gråta och snyfta.

Hans far reser sig, berusad och vimmelkantig, och vacklar några steg från bordet.

— Vet du inte skäms unge, säger han. Ska du störa friden en sån här natt? Har du ingen respekt för helgen, din tusan — — —?

Leo kryper upp i ett hörn av bädden och gråter ännu ängsligare, men i sista stund skjuter modern upp framför den hotande fadershanden.

— Seså Gerard, låt pojken vara i fred, nu!

Och då hon icke genast åtlydes blir hon rasande på mannen, knuffar honom omilt från bädden och skriker:

— Hör du inte? Gå och sätt dig, din förbaskade fyllbult, gå och sätt dig!

Hon stannar själv hos Leo, vilken kryper intill och hejdar sin gråt vid hennes bröst. Hon smeker honom lugnande, en smula tafatt och klumpigt, med sina grova stela arbetshänder, och nynnar sakta på någon mild och öm melodi. Leo får ro. Han ligger och stirrar utåt rummet, där röken blir tätare för var minut, gestalterna otydligare och rösterna lågmälda och grumliga, liksom kommande långt, långt bort ifrån ur fjärran dimmor.

Nyårsklockorna ha tystnat nu. I stället höres en isig yrsnö rassla mot fönstrens rutor, vinden piper i skorstenen och stugans träväggar knaka och knarra. Det nya seklet har börjat — — —

Leos ögon slutas sakta av trötthet, bilderna röras ihop och flyta sammans och avlägsna sig drömligt, och snart sover han lugnt och stilla. Modern stoppar om honom trastäcket och breder ut en gammal rock ovanpå. Hon reser sig och går fram till bordet.

Nu sover pojken igen, säger hon nästan andaktsfullt, och nu får ni också låta bli att gapa — — —

II.

Han sover ja, ett barns sömn, med öppna, ständigt förvånade, ständigt sugande ögon och skrikande tunga. Sockerlådan, i vilken han ligger om dagarna, blir för trång och bräcklig. Följande allt levandes instinkt vältrar han sig ur för att gå på upptäcktsfärd. Han kryper omkring på det kvistiga och dragiga golvet; ibland sätter han sig på baken och skriker, skriker vilt och oresonligt åt ingenting, med sin lilla tandlösa mun uppspärrad på vid gavel, tills saliven rinner honom ända ner på bröstet — — —

Men snart lär han sig att, med tillhjälp av en stol, stå upprätt på vinglande ben, snart traskar han runtomkring stolen och stöter ut små triumferande grymtningar av glädje, ännu en tid efteråt säger han högt och tydligt »mamma» eller någon gång, om söndagarna, »pappa». Han gör sig fri från stolen och går självständigt, fast en smula vacklande, runtomkring i rummet, och nu kommer det första lilla leendet in i hans klotrunda ansikte. Det är flyktigt och halvt ogripbart tills vidare, men tyder ändå på ett uppvaknande till ett medvetnare och mera nyanserat liv; den allra största förvåningen viker ur hans ögon, han drar blicken till sig och börjar se.

Dagarna ila förbi som korta, snabba ljusglimtar, vilka avlösas av mörker och skuggor, som äro ohyggligt långa och djupa. Men vartefter han växer krymper mörkret och skräcken ihop, och ljusglimtarna bli längre och dröja så långa stunder att han kan orientera sig i rummet, lägga märke till en sak i sänder, lära sig deras namn och bruk och bli riktigt intim med dem såsom med levande, besläktade väsen. Långsamt men säkert växer han upp ur natten. Efter ännu en tid bli dagarna i hans uppfattning så långa att han hinner göra små egna upplevelser, få intryck och orediga minnen, med vilkas hjälp han kan knyta samman sin tillvaro till något helt och kontinuerligt: en dag, en gårdag och en

dag före denna, en kedja av händelser som inträffat och en dunkel väntan på det som kommer att inträffa — — —

Till sist kan han allting omkring sig. Han blir mätt på rummet och dess snäva gränser, han börjar, med längtansfull iver i blicken, se mot dörren, undrande och frågande för sig själv vad som finns där utanför, redan i sin spirande inbillning trevande efter det okända och med sitt uppvaknande känsloliv beredvilligt öppet för nya upplevelser och intryck — — —

Nu är han nästan helt vaken.

Han andas ett titthål i iskorpan på fönsterrutans innersida och spejar ut. Han ser en upptrampad väg i snön alldeles under stugväggen, bortom vägen några små plankbryggor, ett par pålar, en infrusen trasig eka och lite annat strandskräp, och bortom allt detta en jämn vit yta av snö, vilken räcker ända bort till ett brant berg, här och var kalblåst av vinden och högst upp liksom krönt av hustak, skorstenar, spiror och torn, kring vilka det alltid svävar som en andedräkt av små lätta grå rökar — — —

Sedermera lär honom erfarenheten att den vita ytan icke alltid är vit och stel, utan ofta rörlig, ofta blå och sidenglänsande som himlen, skimrande som putsat silver, eller djupgrå och dunkel som bly. Det är Långsjön och berget på andra sidan heter Zinkberget och det skiftar färg med årstiderna. Det är ljusgrönt om våren och grått på de bara ställena, men längre fram på sommaren blir det ljusa mörkt och bergknallarnas gråa ton får en anstrykning av blått, som stål i solsken; mot sensommaren kommer ännu mörkare färgtoner, brun ljung, smutsgult gräs och löv, och allra sist slår det här och var upp flamröda fläckar, som om berget vore sjukt i sitt innersta: då vet man att vintern kommer igen.

Leo leker i det stripiga fattiggräset utanför stugan, i gruset nere vid stranden och på de murkna, sönderfallna bryggorna. Han ligger ofta på mage över bräderna och tittar på abborrpinnarna, som skenbart lugnt och sysslolöst, stå där nere i vattenskuggorna, han kastar småsten i spiggstimmen och skrattar glatt när de små livliga fiskarna skingras åt alla håll, dyka ner på djupen och försvinna, för att några ögonblick senare komma upp igen och förenas, packa ihop sig och gå vidare utefter stranden. Han lär sig meta mört och pankor ute på de längst bryggorna och träda upp korkar på snorgärsarnas ryggen, för att roa sig med att se på hur de stackars kräken förgäves anstränga sig att dyka under ytan med sina flytande pontoner, ibland binder han ihop en fem, sex stycken med segelgarn så att han har ett riktigt spann i vattnet. När han sedan tröttnar på leken, fäster han snöret vid en planka och går dit morgonen efter, för att se hur hans offer ligga döda och stilla på vattenytan; då tar han reda på snöret och låter allt det andra segla med vinden och strömmarna.

Snart tröttnar han emellertid också på sig själv, sin uppfinningslust och sin ensamhet. Han drar sig bort utefter stranden, där andra barn ligga på andra lika murkna och trasiga plankbryggor, han stiftar bekantskaper, vilka vanligtvis börja med näbbar och klor, med sparkar, slag, skrik och gråt, men sedan fortsätta i all sämja, då någon visat sig vara värst i nävarna eller mun eller då någon frivilligt underordnat sig, han skaffar sig favoriter bland de svagare flickorna, vänner och antagonister bland pojkarna. Och alla äro de lika trasiga, smutsiga och förvildade som han själv, alla äro de uppväxta och fostrade i frihet, utan gud och moral, respektlösa, otyglade och sturska små banditer, som ofta gå på rövartåg till omgivningarnas fruktträdgårdar och hellre plundra något kålrotsland, än de

traska den långa vägen hem för att få mat. De kunna äta allt, förstöra allt och njuta allt, som icke innebär tvång och ofrihet för dem själva, de lära sig tidigt att hungern är en stark makt och att en mätt mage har till förutsättning mod, företagsamhet, djärva fingrar och någon gång snabba fötter; de vissla åt den fege och prygla den svage för att lära honom styrkans välsignelse, de skratta med hopbitna tänder och tårade ögon åt smärtan och göra sig ingen onödig brådska med att lägga groblad på sina blödande sår. Men om de någon gång hitta på att binda okynnet och företagsamheten i det nyttigas tjänst så skövla de skogarna, kring det lilla samhället, på torra grenar och ris. Att »bånga ved» hör för övrigt till det roligaste de kunna tänka sig. De binda en tung sten vid ändan av ett rep, vilket de, sedan kasta så att det virar sig kring någon torr gren, varpå de gunga och dra, under upphävande av vilda tjut, tills bytet kommer nerfarande. På några få dagar kunna de fylla vedbodarna och kök med bränsle för hela vintern.

När sedan höstarna komma, jumpa de över Långsjöns nattgamla, tunna, men sega isar, löpa i långa kedjor fram mot stränderna, ökande farten mer och mer vartefter istäcket bakom dem spricker och rämningar, för att slutligen rädsla sig i land med skor och strumpor genomvåta, men kinderna blossande av stolthet. De slå alla backar till iskanor, över vilka äldre folk svär, förbannar och håller aska, och spräcka många rutor under sina vilda snöbollskrig; de göra sig skidor av gamla tunnlaggar, kälkar av stulna sockerlådor, slåar och järnband, allting primitivt och genomuselt, men fyllande sitt ändamål under den korta tid det håller. Strandviks ungar äro ej nogräknade. De hålla till godo med vad de själva kunna skaffa sig, och blir det ingenting alls så äro de glada ändå, nöjda med att ha ben att springa med och armar att slåss med. Men gud nåde den unge från omgivningarna som kommer till Strandviks

vildar med hela vantar på fingrarna, mössa med öronskydd och en riktig kälke bakom sig: han skall vara mycket stark för att ej återvända med blå ögon och någonting trasigt av sitt hela och rena — — —

Så växa ungarna i Strandvik upp utan någon slags kristlig moral som kan tynga och hindra dem i deras framtida värv, och utan någon som helst direkt kunskap om civilisationens framsteg i Stockholm och på Söderhavsöarna — — —

Men det lilla samhället växer icke. Det nöts och slits av väder och vind, av årstidernas regn och snö, köld och värme, det undermineras långsamt av vårvattnet som strömmar ner från berget och förvittras lika långsamt av sommarsolen som bränner allra starkast där nere i sänkan, det står som det stått sedan avlägsna tider, ett litet stycke från stora landsvägen, ett litet stycke från kulturens, människornas och samfärdselns stråkvägar, övergivet av gud och myndigheterna och någon gång, i något undantagsfall, besökt av skattmasar eller lantpoliser.

Längst nere vid stranden ligga några förfallna före detta sjöbodar och fiskeriskjul, ett par oanvändbara ekor, bryggorna som ingen lagar, pålarna som långsamt multna och falla sönder. Utefter stranden går »stora» vägen, vilken några meter bortom samhället delar sig i ett otal slingrande skogsstigar, och som under regniga dagar verkar träskmark, och då får bära hela bördan av befolkningens ursinne. Där, vid vågen, ligger handelsboden i samhällets enda stenhus med två våningar, Sands skomakarverkstad och några andra kåkar, alla lika förfallna och eländiga med avnötta målningar, glappande dörrar och merendels utslagna fönsterrutor, därifrån går vidare en hel massa steniga backstigar, här och var upphjälpta med slarviga jord- eller stentrappor, upp mot sluttningen och de

övriga kåkarna, vilka ligga utplanterade lite hur som helst ovanför varandra med små vanskötta trädgårdar på framsidorna och sopbackar på baksidorna, så att de ena alltid inkräkta på de andra, vilket är en ständig källa till gräl mellan kvinnorna och slagsmål mellan männen. För övrigt tycks de flesta husen vara byggda i en svag lutning uppåt, liksom för att säkrare kunna stå fast vid grunden, eller också är det vinden från sjön som under årens lopp pressat dem in mot bergsidan, i vilket fall verkar det som om de äro på klättring uppåt, utan att någonsin nå toppen, medan slask, sopor, avfall och allt annat som icke behålles inomhus går åt motsatt håll och rinner ner mot sjön. Vid varje väg finns alltså en liten flod av slaskvatten och uttömningar, vilken med tiden grävt sig ner i jordgrunden så att den nu har både botten och bankar, och som sällan fryser, ens under de kallaste vintrar, men när den någon gång gör det bildar en ypperlig isbacke.

Allra högst upp på berget tar skogen vid, en dunge av förkrympta tallar, rönnbuskar och törnrossnår, och bortom skogen och berget breder landsbygden ut sig i ett frodigt slättland, en schackruta av åkrar och ängar, som sluttar svagt ner mot söder tills en ny skog tar vid. Men nu är det en riktig skog, en sådan som ligger på landet nämligen, med riktiga stora träd, gran, tall, lönn och al och en och annan ek, och en doft av kåda, sav och vildblomster — — —

Någon gång, när Leo förlorat kontakten med sina kamrater och fiender, brukar han sätta sig där uppe på bergets topp och se ner över slättlandet och skogen, som förtonar i ett svagt blått. Han kan då gripas av underliga svårmodsstämningar. Landet framför honom verkar så lugnt och mättat, brett och stadigt och så främmande och olikt Strandvikslivet, med dess ständigt grälände kvinnor och glupska ungar. Han känner skillnaden helt instinktivt utan att kunna göra sig reda för den. Nere på slätten ligger

en bondgård, en låg vitmålad byggnad, vilken tycks ha vuxit upp ur själva marken, ty så fast och säkert står den där på sin breda grund, och hur mulet det än är för övrigt, så spelar det alltid lite mera ljus över gården än över omgivningen, någonting liknande en gloria — — —

Åt andra hållet kan man, här ifrån åsens krön, se en skymt av staden, där den, stor och oroväckande, ligger bakom Zinkberget, men den skrämmer icke Leo så mycket, ty den vet han att alla de vuxna Strandviksborna besöka, och dit skall han själv ge sig i väg någon gång när han blir äldre. Däremot finns det en annan sak, inför vilken hans primitiva sinne blir böjligt, mjukt och en smula räddhågat. Det är Paviljongen.

Paviljongen har nog en gång i tiden, innan samhället runtomkring växte upp till sitt nuvarande förfall, varit något mycket förnämt och aristokratiskt. Den är byggd i gammaldags jaktslottsstil med uppsvängda takåsar, stora glasverandor på alla fyra gavlarna och de övriga fönstren inramade av smäckra ornamenterade pelare. Här och var på väggarna synes ännu den ursprungliga gröna färgen lysa blekt under senare gula påmålningar, vilka i sin tur slitits av tiden, solen och vindarna, så att nu hela huset skiftar i grönt och gult, i mellannyanser, i smutsfärger, i grått och urlakat vitt. Över ingången prålar alltjämt några beklagliga rester av stuckskulptur, de stängda fönsterluckorna hänga snett i sina krampor och dörrarna glappa ännu, sedan några ynglingar, för ett par år sedan av idel lust att göra sattyg, hållit på en hel natt med upprepade och misslyckade försök att bryta upp dem.

Ja, där står det nu, det gamla huset, tyst och öde, och liksom drömmer om en förgången storhet. Ingen i hela samhället kan minnas att det någonsin varit bebott, ingen talar om det, ingen bryr sig om et. Det har endast skogen

och ungarnas arbetslust att tacka för att det ännu icke gått åt till bränsle i grannarnas spisar ...

Men, som sagt var, det händer dock ibland att Leo stannar nere på vägen och ser dit upp, undrande utan att veta vad han grubblar på, rädd utan att veta varför. I hans inbillning representerar Paviljongen någonting främmande och olikt allt annat, något som står där det icke bör stå, varför det också, så fort han får se det, väcker hans protester, en känsla av revolt och hat. Han är utan tvivel en liten primitiv individ. En kväll, när det blivit mörkt, smyger han sakta intill huset och kikar in genom en springa vid en av luckorna, övertygad om att han skall få se något sällsamt. Då hans förstuckna önskan ej blir uppfylld och han ej ser annat än mörker och en aning av nakna, kala väggar, grips han av ett djupt och innerligt förakt för byggnaden och undviker den ostentativt under en hel vecka.

Sedan, när han blir äldre, glömmer han de flesta av dessa känslor. Med tiden börjar han skolan, men lär sig knappast mera än att häda gud vederhäftigare med stöd av bibelns inkonsekvenser och katekesens dumheter.

III.

Så småningom träda också de människor, som leva honom närmast, fram ur de inbillningens dimmor, vilka han omgivit dem med, och av nyårsnattens otydliga, halvt fantastiska skepnader blir det riktiga varelser av kött och blod, män och kvinnor med stora fel och svagheter, men även med stora goda sidor — — —

Där är Leos far, vilken går till arbetet i varvet tidigt om morgnarna, fnysande och muttrande av olust och retlighet, och kommer hem sent om kvällarna med en frän lukt av rost och olja i kläderna och ansiktet skinande fettbrunt.

Ibland, när han är glad, tar han Leo i axlarna, lyfter honom mot taket och skrattar uppsluppet, gnäggande som en häst, men för övrigt låter han hemmet sköta sig självt. Han är ett stort barn som gör allting, skenbart av impuls, men utan tvivel med något inre syfte och motiv, vilket han aldrig talar om, kanske därför att han icke känner det själv.

Det starkaste minne Leo har av honom är från en natt, då han kommer hem full och slår modern. Leo vaknar av oväsendet och ser sin mor ligga hopkrupen i ett hörn, medan fadern står mittpå golvet, hållande, med armarna i kors över bröstet, sig själv i axlarna och liksom böjande och dragande, tvingande sig själv, kämpande med sin egen vrede, allt under det att han mumlar dovt: Å satan, å satan! Och plötsligt rätar han sig, som av befrielse, och går ut helt lugnt och städat. Om morgonen finner man honom utanför huset, sovande med huvudet mot trappstenarna — — —

Det är Leo som först av alla upptäcker honom där. Han rusar naturligtvis ögonblickligen in och berättar det. Men modern ler overseende med hans barnsliga upphetsning och säger endast:

Låt honom ligga du bara. Han vaknar snart när solen börjar sticka på — — —

Och mycket riktigt, strax efter vaknar han. Han kommer in, tvättar och kammar sig och ordnar kläderna, allt stilla och beskedligt som i en komisk ruelse. Först medan han dricker sitt kaffe säger han frågande:

— Jag var visst full i går kväll, vad?

— Som ett riktigt svin, svarar modern i förbigående.

— Nåja, nåja, mumlar han då avvärjande och drar ihop ansiktet till ett skamset leende. Och när han går griper han Leo i örat och säger skämtsamt: Du såg väl ingenting i natt, din rackarunge; du sov som en stock, vasa? — Nädå, jag såg inte ett dugg, svarar Leo med en slug blinkning. Fadern

skrattar, sticker en femöring i hans näve och marscherar i väg till sitt arbete.

Skomakare Sands verkstad är en revolutionshåla, skomakare Sand själv en frisk och sund varelse, en fullblodsmänniska, en riktig renässanstyp som av någon naturens konstiga nyck blivit satt att halvsula skor i ett modernt samhälles bakgård, en frustande agitator och en levande antites till sina egna förkunnelser, nöjd och belåten, på sitt sätt en sann filosof och allra mänskligast betraktat en mänsklig människa. Han är motsats och kaos och ändå hel och odelbar. Han kastar med huvudet, så att det kolsvarta skägget vispar som en kvast i luften, och håller improviserade bergspredikningar för vem som helst som vill lyssna — — —

— Se här, mina vänner, kan han säga, här är en trasig sko, snedgången, nerkippad, sliten både över och under, bak och fram, med en sula som ett såll och ett ovanläder som gapar efter färskt bröd. Sannerligen det är inge märkvärdigt med den. Hälften av mänskligheten går ju med trasiga skor och underligt vore det annars, så mycket som det finns att löpa efter. Nej, min själ, jag säger ingenting om det. Men jag vill säga att den är en riktig idiot, som inte tar emot en lapp på lädret och en hel sula när han kan få. Och jag vill säga att samhället är idiotiskt, konradsbergsmässigt, om det stöter bort skomakaren när skomakaren står redo. Ja, samhället är som en trasig sko, mina vänner, det spricker här och det spricker där, sulan är hålig och lös och klacken sned så att världsordningen haltar som en gammal märr. Och ändå trivs människorna med djävulskapet, behåller det och går med det, putsar och blankar, lite då och då, och försöker få det att skina som nytt och vill, fan ta mig, inte erkänna att det är trasigt som en utgången sko, i vilken de fryser om fötterna och blir

sjuka och glåmiga som gamla gatslinkor. Det är något komiskt med människans blygsel. Hon skäms för sina utgångna hasor och sin slitna rock, och vill inte gärna visa sig i sällskap med en smutsig krage om halsen, men sin slöa själ, den skäms hon sannerligen inte för; och samhället sen, som är rock och krage och skor för oss alla, en habit som vi presenterar oss för framtiden i, det skäms hon sannerligen inte heller för! Det är för djävligt, för djävligt, allra helst om man tänker på att det är billigare att reparera ett samhälle, än att laga ett par skor, för det finns ingen som vill ta betalt för det; man gör det gratis, helt och hållet gratis, bara av rent ideellt intresse — — —

Man skrattar åt skomakare Sand. Han sitter där i verkstadshålan med en känga i knät och hela lass av tidningar och broschyrer från socialistiska förlag omkring sig och visslar, arbetar och pratar med alla människor, medan hans hustru sitter längre in i butikens mörker, sluten och mörk själ, ständigt hotande som ett domedagsoväder, vilket aldrig bryter ut — — —

Man förebrår honom:

— Här sitter du och visslar och tjänar pengar, Sand. Du har det bra, du. Du borde skämmas för att predika missnöje, du, som i grund och botten är så nöjd själv — — —

— Nöjd, nöjd — — —!

Skomakarens svarta, vänliga ögon stråla med en sällsamt intensiv kraft.

— Ja, jag kan vara nöjd, säger han, ty det är jag som lagar skorna. Jag har vad jag behöver. Jag talar inte för mig själv. Men det förundrar mig att ni som har intresse av en omvälvning inte ens vågar tänka på den. Ni är fan så kvicka med att hitta personliga intressen i andras strävanden, men era egna förgäter ni. Er egoism går bara ut på att skaffa er en fridfull sömn. Och sov ni, sov sött! Jag ska inte väcka er.

Vill ni själva traska på blöta gyttjevägar med era usla hasor, medan överklassaren åker bil på asfalten, så var så god. Jag ska inte hindra — — —

Men trots alla skenskeptiska ord och tvivlande gester fortsätter han alltjämt så som han börjat, outtröttligt, envist och stundom flammande av entusiasm, att förkunna sina idéer om det nya samhället. Han lägger ner halva sin inkomst i socialistiska pressalster, vilka han delar ut åt höger och vänster i en aldrig sinande lust att ruska upp sina efterblivna och slöa medmänniskor.

Hans hustru älskar honom som en hund sin husbonde, visar en butter motvilja mot hans slöseri, som stjälar de bästa köttbitarna från huset, men försöker aldrig hindra honom. Hennes kärlek är idel respekt.

Erik Jarl kommer ofta ner till Sands verkstad. Han är tobaksarbetare, hans fingrar äro smala och nervösa och sönderskurna i topparna av tobakskniven; han är klen i bröstet och talar med försynt och timid stämma, men, fast han aldrig är aggressiv, gå hans ord rakt på den person han talar med. Det verkar som om han alltid omsluter den han är i närheten av med ett speciellt intresse. Människorna får en känsla av att han tänker särskilt på dem, att han vet vilka de äro, att han, kort sagt, känner dem så att de icke kunna dölja sig för honom. Därför får han, trots sin varma, alltid levande medkänsla, inga riktiga vänner: varje människa har ju, medvetet eller ej, någonting hon vill dölja — — —

Inne hos Sand kan han sitta och resonera i timtal, talande med jämnt och stilla tonfall, varvid hans ord flyta utan uppehåll som en lugn, bred ström genom ett brett utmanglat landskap. Han varken utmanar eller disputerar och visar ingen lust att övertyga. Oftast verkar det som om han endast sitter och tänker högt för sig själv,

reflekterande över allt som han har på hjärtat och skildrande de syner han ser för sitt inre öga. Och därvid tiger skomakaren, som en man, vilken inom sig vet att de allra starkaste ord dock äro svaga gentemot de svagaste tankar, och att för denne lille krympling med det stora, mångbelästa huvudet, är hans egen visdom alldeles för klumpig och grov. Han tiger ända tills Erik Jarl tystnar och ler skamset. Ursäkta, tycks då krymplingen säga, det här är ju i alla fall ditt hus — — —

Han älskar blommor, helst när han får anfall av djup melankoli, vilket händer rätt ofta och utan all synlig orsak. Då »firar» han från fabriken och spärrar in sig i sin lilla kåk uppe på slutningen. Man berättar att någon sett honom utomhus vid ett sådant tillfälle — — —

Han satt då i trädgårdens grusgång, mittemellan rabatter av ringrosor, reseda och astrar; han hade benen hopdragna under sig, en literbutelj i knät, en bit limpa och ett glas i händerna; han var berusad i sista stadiet, men hans stora globögon strålade så intensivt och svärmiskt att de liksom behärskade hela ansiktet och gav det ett nästan överjordiskt uttryck, och han småsjöng för sig själv så som fulla människor bruka göra, men ändå icke riktigt likt, ty han visste tydligen, i motsats till andra, vad det var han sjöng. Och det var något som ingen förr hade hört — — —

Även Bernt Holmberg kommer ofta både till skomakaren och till Leos far. Han talar högt och bullrande om allt möjligt, men sällan om sig själv. I det ämnet håller han noga tätt, varför man aldrig vet vad han tänker och känner. Han äter mycket, läser mycket och arbetar ännu mera och har alltid något att göra, till och med när han står stilla, ty även då tycks hans väldiga kropp vara i verksamhet, armarna röra sig, det rycker i benen, käkarna tugga, överkroppen vaggas en smula, ända tills han sätter hela

maskineriet i rörelse åt något visst håll, varvid han går fram, tungt och säkert, som en mastodont. Det verkar som om han lider av tystnad, stillhet och sysslolöshet. Han har ett gigantiskt huvud, i vilket de små matta ögonen ligga så djupt inbäddade att själva kraniet synes livlöst och tomt, en förstening, ett jättelikt urblåst skal. Det finns en väldig massa tomma fack och hyllor i hans skalle; när man ser honom arbeta eller tala förstår man livligt varför han ständigt är i rastlös verksamhet, ja, varför han helt enkelt icke kan få någon ro: tomrummet pinar honom, han har för mycket att fylla, för stor plats för erfarenheter, kunskaper och allt annat, och hur han än trälår och sliter som en slav kan han ändå aldrig mätta sin oerhört voluminösa hjärna till den grad att den säger stopp och han själv är nöjd — — —

Leo går ibland under regniga eller slaskiga dagar ner till Sands verkstad. Han retar fru Sand tills hon kokar och fräser av ilska, och byter ord som en veritabel ligapojke med skomakaren, gör grimaser åt hans förmaningar och visslar, respektlöst och fräckt, åt hans förkunnelser. Det slutar nästan alltid med att den godmodige skomakaren säger till sin äkta hälft:

— Tro mig Mina, den där ungen kommer att gå långt, därför att han är så fri och lätt — — —

— Lätt, frågar Leo en gång, vad menas med det? Är jag lätt?

Ja, svarar då skomakaren skrattande, du tror ju varken på gud, djävulen eller moralen. Du har ingen barlast, pojke — — —

Leo grinar brett och oförstående och slår sig i baken med flathanden; det är hans speciella sätt att visa förakt till och med för den tyngd som skomakaren talar om.

Han försöker hetsa med Erik Jarl också. När krymplingen en gång, mitt på blanka vardagen, kommer ner från sin kåk, dansar han runtomkring honom och tjuuter:

— Tjänare Jarl! Har du »gått i byn» idag? Har du »gått i byn» i dag?

Jarl tittar på honom, småler på sitt inåtvända sätt och spår sedan för Sand:

— Den där pojken har ett olyckligt öde framför sig — —

De båda vännerna diskutera om Leo som om han är deras son och de bli icke omsams.

Men utom dessa hans närmaste finns där också ett myller av människor som Leo aldrig kommer i intim beröring med. Han möter dem ute på vägarna och går åt sidan för dem, dels av rädsla och skygghet, dels också av en slags skamkänsla på de främmandes vägnar. Att de äro smutsiga och trasiga, det kan han förstå, ty det är han själv, och sådant hänger i hans föreställningar tillsammans med livet, men att deras ansikten äro förfäade och förslöade ända till själlöshet, det gör att hans läppar krökas av förakt och hans händer slutas som i ett vilt begär att slå och tukta, medan han grips av ett hat, som han icke kan fatta och förstå själv. Vad har jag med det där packet att göra? brukar han tyst fråga — — —

Och dock händer det allt oftare att han stannar ute på vägen och ser efter dem i oviss undran. Han känner det som om han, av någon ödets makt, är tvungen att ta deras förnedring och skam på sig själv och deras laster i sin egen själ, och för varje gång blir han tungsint av hat, förakt och en smula medkänsla med sig själv, de främmande och mycket annat, allt det livets lidande och ondska som han ännu ej mött, men ändå har liksom en dunkel, medfödd och nedärvd aning om: det är alla hans förfäders sorger och

lidanden som stått upp i honom och tränger till medvetande, ett mörker som kräver honom allt starkare och mera pockande vartefter hans egen självkänsla vaknar

— — —

Han ligger vaken om nätterna och hör dem skrålande och tjutande dra förbi nere på vägen. Han snappar upp viskningar och halva berättelser av de vuxna om hemska händelser och episoder som utspelats i stugorna uppe på sluttningen: en man har knivskurit sin hustru, en annan har hängt sig, en hel familj har stängt spjället och funnits död av kolos om morgonen. Man talar tyst om sådant. Man går förbi och tittar, med skygga blickar, upp mot platsen för ett sådant dåd. Man säger kanske: det var väl att han eller hon fick sluta. Eller man menar: det kunde i alla fall inte gått i längden. Eller också: det kunde man just tänka sig så som de levde — — —

Några gånger kommer Leo själv i direkt kontakt med sådana saker. Han förstår då icke mycket av det han ser och hör, men minnena finnas kvar inom honom, bita sig fast i hans själ och bilda där stora, svarta fläckar som kasta skuggor av melankoli över hans ungdom — — —

En dag ser han en klunga folk samlad ute på en av bryggorna, han hör gälla, skärande nödrop bakom människornas ihållande pladder, och han rusar dit ner — — —

En ökänd kvinna, som barnen allmänt kalla Fyll- Fia, ligger i vattnet och slår med armarna och tjuter; hennes annars röda och uppsvällda ansikte är blått, hennes ögon uppspärade i en namnlös och vanvettig skräck för döden, som drar henne närmare och närmare för varje sekund.

Men ändå rör ingen ett finger för att hjälpa henne.

— Ta en påk och peta ner henne ordentligt, säger någon.

— Slå en sten i skallen på henne så hon slipper pinas, menar en annan.

— Hälsa hem till djävulen du Fia, säger en tredje rått.

De övriga, däribland några av kvinnornas män, luta sig framåt och stirra ner i vattnet, och deras ögon uttrycka endast en ohöljd och brutal nyfikenhet, som hos barn, vilka pina små djur. — Hur känns det måntro, viskar någon bredvid Leo. En annan flinar fånigt som åt en tvivelaktigt rolig vits. Leo drar sig, skälvande i hela kroppen, undan från gruppen. Skräcken i det ansikte han sett endast för en sekund meddelar sig åt honom som en iskyla. Han vill rusa bort, men benen neka bära honom, han står liksom fastnitad vid marken — — —

Vad som sedan hände minns han blott oredigt som en dröm. Någon, en ung, främmande man, kom springande, hoppade i sjön och drog upp den halvdränkta kvinnan. Hopen skrattade och klappade händerna och det underligaste av allt, en stund efteråt lomade räddaren i väg, snopen och avkyld, med ett nästan hjälplöst dumt uttryck i sitt vattendrypande ansikte, medan kvinnan, vars liv han räddat, satt hopsjunken, som ett vått bylte, med ryggen mot ett skjul och skrek i ett kör: — Jag vill dö! Jag vill dö! Vattnet rann ur hennes kläder, ur näsa och mun som små floder, hon slöt ögonen och sparkade omkring sig och tjöt i ett: Jag vill dö! Hon lallade, klagade och halvsjöng fånigt: Jag vill dö!

En hel vecka efter denna händelse ligger Leo i feberyrsel. Han ser därunder kvinnans vitt uppspärrade ögon och den bottenlösa fasan i deras uttryck; han hör hennes röst som ett långt avlägset djuriskt tjut, vilket säger något åt honom, men han har ännu icke kraft att förstå det — — —

Under vintern samma år inträffar ytterligare något som väcker hans grubbel till liv, utan att efteråt bli förklarat, en episod som dyker upp ur natten och sätter mörker i hans sjäsliv.

I övre våningen, alldeles under takåsen, i handelsmannens hus, bo makarna Gellerstedt, två hopplöst förolyckade subjekt, som föra en nödtorftig existens på att binda kvastar och fläta korgar, vilka de sälja inne i staden. De leva som djur i sin håla, gråla, slåss, bedra och berätta varandras hemligheter för sladderkärngarna, det står en tjock, kvalmig atmosfär av hat, ondska och förnedring omkring dem, så att till och med de mest förhårdade av samhällets övriga invånare dra sig för deras sällskap.

Nu vaknar Leo en natt vid att han hör någon ropa strax utanför huset. Han stiger upp och går till fönstret. Det är smällkallt ute. Luften är glasklar och tunn och ett starkt strålande månsken ligger ner över marken, som ett blått ljus från en jättelampa, så att alla konturer i landskapet äro vassa och tydliga, nästan spökligt framträdande. Där ute på den isglänsande hala vägen löper fru Gellerstedt fram och tillbaka, flaxande med armarna, likt en stor fjäderlös fågel, uppskakad, virrig och rådlös, och utstötande det ena gälla tjutet efter det andra: — Ack Gellerstedt, ack Gellerstedt, kom tillbaka! Ack Gellerstedt — — —!

Trots det vilda, hjärtskärande allvaret i nödropen är hela scenen så groteskt komisk att Leo måste dra på munnen. Han står kvar vid fönstret och småskrattar tyst för sig själv ända tills kölden, som även inne i rummet är stark nog, börjar nypa honom i de nakna benen. Då kryper han till sängs, men ligger ännu en lång stund vaken och lyssnar till rösten där ute. Den är ibland klagande, som kommande ur en gråtfylld strupe, ibland ond och hotande, ibland vibrerande av smärta och saknad, för att ögonblicket efteråt locka med lena, mjuka tonfall. Så småningom avlägsnas den och dör bort i natten — — —

Tidigt om morgonen berättar Leo för föräldrarna, vad han sett och hört. Även de skratta mycket gott, helst när han härmar kvinnans jämmerliga röst. Hon hade väl

sparkat ut gubben och sedan ångrat sig, menar fadern, varpå ämnet faller.

Men senare på dagen får Leo veta att man funnit de båda gamla liggande döda, ihjälfrusna, i snön ett stycke bort på vägen. Av märkena förstår man att kvinnan funnit sin man, tagit honom i kragen och släpat hemåt, men ej orkat fram, tröttnat och slutligen satt sig bredvid honom, själv somnat in och på det sättet dött helt stilla. Leo skrattar icke mera. Han går bort till platsen, betraktar spåren i snön och grips därvid av ett djupt svårmod, häpnad och beklämning inför den tragedi som utspelats under natten och varav han själv bevittnat en kort, löjlig scen — — —

Han känner sig liksom stående framför ett djupt mysterium, detta nämligen: varför slogs de och hatade varandra, då de ändå kunde dö tillsammans? Förstå det, mumlar han, förstå det! Herregud, det är ju omöjligt! Han rynkar pannan och åldras snabbt under några minuter — — —

IV.

Det kommer hyresgäster till Paviljongen.

Leo får veta det en förmiddag då han står i handelsboden för att köpa fotogen åt sin mor. Det är fullt upp med kvinnor i boden och de tala bara om en sak: de nya Strandviksborna. Man tvistar om när de anlände. I går kväll, säger en; i natt klockan tolv, påstår en andra; vid femtiden i morse, menar en tredje. Man pratar hit och dit, man har snappat upp en skymt av de nya nu på morgonsidan, och, fast man icke vet bestämt när de anlände, så har man i alla fall reda på vad de äro för någonting och det sticker man icke under stol med. Det är märkvärdigt vilken näsa man har — — —

Så fort Leo uträttat sitt ärende sätter han av i firsprång till Paviljongen. Han stannar nere på vägen och mumlar: — Ja, kärngarna talade sanning ändå — — —

Det har verkligen kommit hyresgäster till den gamla Paviljongen, det äldsta och mest ruttna huset i Strandvik. Fönsterluckorna äro uppslagna, rutorna blänka rena och klara, och bakom dem lysa gardiner av något tungt, glänsande tyg. Det förunderligaste av allting är att hela huset bytt karaktär genom denna enkla detaljförändring; nu verkar det varmt, hemtrevligt och bebott, på samma gång som det i ännu högre grad och på ett annat sätt skiljer sig från de omgivande kåkarna, vilkas rucklighet framträder starkare än någonsin. Leo går runt huset och tittar på de murkna plankväggarna och de maskstungna pelarna och allt det andra som annars gör husfysionomin eländig och trist, men till slut stannar han i alla fall återigen på framsidan och glor på de gula gardinerna bakom fönstrens renskurade rutor; han slår sig för pannan och svär häpet: — Djäklar anamma, djäklar — — —

Som han nu står där och stirrar, förvirrad av det uttryck av ljus trevnad, vilket huset hämtar liksom inifrån sig självt, öppnas dörrarna och en flicka kommer ut. Hon står ett ögonblick på trappan och ser sig nyfiket omkring, stiger sedan ner, går de få stegen genom den förvildade buskträdgården och petar förnämt tankspritt i marken med en liten röd barnparasoll; så upptäcker hon Leo och stannar medan dennes ansikte får ett allvarligt forskande uttryck. Den något för stora, djärvt böjda näsan och en kort markerad överläpp ge hennes utseende ett drag av ojämförlig högdragenhet, även då hennes ögon åter börja le och glänsa av nyfikenhet. Hon kommer ända fram och ser på Leo som om han är en alldeles ny och kuriös art i en zoologisk trädgård.

Leos förvåning ger vika för ett djupt och instinktivt förakt när han så småningom blir medveten om vem han har framför sig. Han mönstrar, med en överlägsen min, flickan, hennes rena klänning, blanka små skor och nytvätfade ansikte, allt uppifrån och ner och så uppåt igen, varpå han rynkar på näsan och lugnt konstaterar ett faktum som i sig självt är nedsättande nog:

— Du är en överklassunge!

Men flickan endast nickar samtyckande som om detta är en sak, vilken hon varken kan eller önskar göra någonting emot. — Ja, säger hon till slut med klar, uppfostrat behärskad röst, och småler, synbarligen väntande att Leo skall fortsätta en konversation som begynt så lovande. Men Leo tappar fullkomligt fattningen inför denna lugna artighet. Sådant är han ej van vid. Han gör ett kast med huvudet, svänger runt på klacken och avlägsnar sig några steg i taget, ryckvis och motsträvigt som är han ett rov för stridiga känslor. När han kommit ur hörhåll spottar han lidelsefullt ut i luften och fräser, missnöjd med sig själv och hela världen. — En sån förbaskad åsna du är Leonard Fast, mumlar han, en sån förbaskad åsna — — —!

Det går många veckor innan han åter sammanträffar med flickan från Paviljongen.

Under tiden ha de lösa ryktena om de nya Strandviksborna dunstat ihop och gett plats för en kunskap, som visserligen är svävande och detaljlös, men i alla händelser rymmer ett grand av sanning. Flickan och hennes mor, som bo ensamma i Paviljongen, äro verkligen före detta överklassare, de enda anhöriga till en ruinerad bankir eller grosshandlare, vilken emigrerat till Amerika, Sydafrika eller något annat för Strandviksfolket apokryfiskt land, för att försöka återvinna sin förlorade förmögenhet. I